

РОЗДІЛ V. МЕНЕДЖМЕНТ ОСВІТИ: ТЕНДЕНЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

УДК 378:338.48-057.17.00.1/.002

О. Ю. Нетребіна

Євпаторійський інститут соціальних наук
РВНЗ «Кримський гуманітарний університет»

ВИМІРИ СИНЕРГЕТИЧНОГО ПІДХОДУ ДО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ТУРИЗМУ

У роботі обґрунтовано необхідність застосування синергетичного підходу в процесі формування професійної культури майбутніх менеджерів туризму. Синергетичний підхід є однією з найважливіших складових методологічної бази формування професійної культури майбутніх менеджерів туризму. Створення синергетичної теорії освіти відбулося через дослідження існуючих систем освіти, які спроможні адаптуватися до змін у суспільстві. Синергетична модель освіти повинна сприяти формуванню особистості та інтересу студента у творчому процесі відродження та розвитку суспільства. Впровадження синергетичного підходу в професійну підготовку менеджерів туризму допоможе залучити творчі здібності студентів до соціокультурної діяльності.

Ключові слова: синергетика, синергетичний підхід, синергетична парадигма, синергетична теорія, традиційна освіта.

Постановка проблеми. У сучасний період всесвітньої глобалізації дослідження соціальних, економічних, політичних процесів надає змогу виявити, розпізнати та врахувати їх характерні особливості. До таких відносяться випадковість, альтернативність, складність у передбаченні. Наявність цих властивостей ставить перед педагогічною наукою завдання пошуку нових теоретико-методологічних підходів до підготовки майбутніх фахівців. Також про необхідність пошуку нових підходів до навчально-виховного процесу наголошується у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки, спираючись на яку, головною метою освіти є «виховання людини інноваційного типу мислення й культури, проектування акмеологічного освітнього простору з урахуванням інноваційного розвитку освіти, запитів особистості, потреб суспільства і держави».

Процес пошуку найбільш оптимального підходу до освіти потребує усвідомлення та сприйняття людини з гуманітарної точки зору. Система освіти, що склалася та діє, заснована на статиці, розмежуванні знань. Традиційна система освіти не спроможна створити цілісного уявлення в студента, що так необхідно для підготовки кваліфікованого фахівця із сформованою професійною культурою.

Аналіз актуальних досліджень. Питання формування професійної культури майбутніх фахівців хвилює багатьох дослідників протягом значного проміжку часу. Дослідження з формування професійної культури проводилися з багатьох аспектів, зокрема: професійної культури вчителя (А. Губа, Я. Черньонков), дослідницької культури майбутніх менеджерів (І. Сенча), педагогічної культури (Ю. Грицькова, С. Іващенко, О. Кіяшко, І. Макаренко), комунікативних умінь майбутніх менеджерів туризму (І. Щоголева).

Питаннями синергетичного інструментарію для систем різних видів займалися не тільки вітчизняні дослідники (Л. Бевзенко, І. Добронравова, М. Кармазіна, М. Кузьмін, К. Линьов, В. Лутай, Я. Любивий, М. Михальченко, А. Свідзинський, В. Сугаков, В. Цикін), а й їх західні колеги (В. Гофкірхнер, З. Єжи, Л. Карлсон-Сабелі, Г. Сабеллі, П. Корнінг, К. Майнцер, Г. Раппопорт). Особливостям синергетичних ефектів соціально-економічних систем у дослідженнях присвятили свою увагу І. Ансофф, Х. Ітама, В. Лебедєва, М. Портер, В. Соловійов, В. Тарасевич, Г. Хакен.

Проблеми синергетики висвітлюються в багатьох аспектах, зокрема: колективній поведінці складних систем (О. Ющенко), політичних дослідженнях (Л. Бойко-Бойчук), реалізації ринкового потенціалу інституціональних систем (В. Решетило), підвищення ефективності еколого-економічних систем (І. Дегтярьова), методу аналізу вітчизняної педагогічної думки (О. Вознюк).

Зважаючи на вищенаведене, **метою статті** є акцентування уваги на концептуальних аспектах синергетичного підходу, які забезпечують методологічні основи формування професійної культури майбутніх менеджерів туризму в процесі навчання у ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Однією з галузей вітчизняної економіки, що швидко розвиваються, є туризм. Україна стала однією з найбільш відвідуваних країн світу. При зіставленні кількості туристів, що віддають перевагу зовнішньому або внутрішньому туризму, перевага належить внутрішньому. За останній час значного приросту в туристах отримала західна частина України.

Вітчизняний туристичний бізнес розвивається завдяки туристичному потенціалу країни; зовнішній відкритості України; туристичним традиціям; великій кількості туристичних послуг; новим формам власності, які забезпечують підвищення якості послуг, а саме малим і спільним, приватним, акціонерним підприємствам; туристично-рекреаційним

центрам міжнародного рівня; розвитку нових видів туризму (пізнавальний, підводний, сільський туризм, елітарна, мобільна, мала рекреація та ін.).

Розвитку туризму сприятиме вирішення низки задач, таких як: розвиток туристичного підприємництва для комплексного освоєння місцевості; забезпечення підвищення темпів прибутків і зростання туристичного підприємства, а також зменшення безробіття населення; пошук і розвиток новітніх форм не тільки вітчизняної, але й міжнародної економічної співпраці; пристосування до міжнародних прийомів, засобів, методів, умов ведення туристичної справи; підвищення економічної ефективності, використання форм та механізмів управління, що відповідають умовам ринку; неперервне зростання якості туристичних послуг і сервісу.

Здійснення вищенаведеного неможливе без залучення фахівців із туризму. Саме тому професійну культуру менеджерів туризму в системі освіти вищих навчальних закладів доцільно досліджувати з боку формування головних її складових, властивостей, якостей, особливостей і компетенцій, притаманних професійній діяльності. Так, майбутній менеджер туризму повинен бути носієм таких характеристик, як професійні компетенції, мотиваційні установки, культурні якості, знання з всесвітньої історії, знання традицій, звичаїв, культури народів світу, знання іноземних мов, культури спілкування, поваги не тільки до своєї нації, а також до представників інших національностей і культур, уміння миттєво реагувати на проблеми, що виникають [3].

Постає питання професійної підготовки компетентних фахівців у сфері туризму, що зможуть брати на себе відповідальність за здійснення самостійно прийнятих рішень, будуть спроможні до співпраці, освіти та творчої діяльності, йти на компроміси, прагнути взаєморозуміння та життя без протиріч у соціумі.

У процесі дослідження педагогічних проблем професійної підготовки фахівців виявлено, що існує необхідність створення або пошуку підходу, який би відповідав особливостям і потребам поставленого питання. Таким методологічним підходом є синергетичний, що базується на саморозвитку систем.

Можливості синергетики дають змогу застосовувати її ідеї та методики у різних сферах діяльності, зокрема у визначенні нових напрямів досліджень у соціальних і гуманітарних науках, у вирішенні всесвітніх проблем, у формуванні нових ідей подальшого існування людства, у стратегічному плануванні, а також у формуванні професійної культури

менеджерів із туризму. Реалізація в практиці вищої професійної освіти основних положень та принципів синергетики дає змогу сформувати нову модель освіти й створити нову методологію в педагогіці.

Створення нової теорії в освіті відбулося в процесі дослідження освітніх систем, що спроможні адаптуватися, відповідати на зміни в соціумі. Така освітня теорія заснована на принципах і реаліях сучасності, а саме: цілісності, гуманності, фундаментальності. Створення в студентів уявлення про світ як єдину цілісну систему, про закони її розвитку, які, у свою чергу, є загальними не тільки для однієї окремо взятої людини, а й для суспільства та природи в цілому, є найголовнішою метою цієї теорії.

Необхідність процесу нового з'єднання, універсальність проблем суспільства та об'єднання знань стали основою для застосування нової теорії у практиці педагогіки. Синергетика, сутністю якої є сприйняття світу як єдиного цілого, впливає на формування наукового погляду на світ.

Освітня система XXI сторіччя повинна відповідати своїй меті й призначенню – підготовці всебічно розвиненої, духовно та ціннісно наповненої, фахово кваліфікованої людини [4], яка може особистісно й професійно розвиватися в умовах глобалізації та кризових явищ, що проникли в духовне, суспільне, економічне життя. Це неможливо без цілісного розуміння, погляду та сприйняття світу студентами, а також без використання нових теорій і методик у педагогіці. У своєму дослідженні синергетики Р. Баранцев відмітив, що за ступінь гостроти кризи, яку відчуває на собі суспільство, наука несе тільки невеликий відсоток відповідальності через неспроможність ні спрогнозувати, ні вирішити можливі загрози [1]. Діюча традиційна система освіти – це система, яка прагне до абсолютної об'єктивності, конкретності, визначеності, повне відображення об'єкту, не є життєздатною через неперервні зміни, пластичність життя.

До характерних рис традиційної системи освіти належать: стереотипність і традиційність мислення; трактування випадковості як другорядного явища, що не має значення у процесі пізнання; сприйняття криз та хаосу з деструктивної позиції; оцінка нестабільності як негативного чинника; сприйняття управлінського впливу як однозначного й лінійного, сутність якого полягає в прямопропорційності прикладених зусиль і отриманого результату; розуміння явищ, подій, процесів з позиції тільки лінійного розвитку, що не має альтернативних варіантів; уявлення про минуле тільки як про частину історії. Саме через такі характеристики традиційна освіта не є життєздатною.

Для вирішення існуючих і можливих у майбутньому криз та проблем суспільству необхідно забезпечитися сучасними фахівцями. Очевидно, що підготовка кваліфікованих фахівців нової формації не можлива в межах традиційної теорії освіти.

Сутність вищої освіти у вимірах синергетичного підходу полягає в самоорганізації майбутнього фахівця як єдиної злагодженої системи, що узгоджується із сучасною картиною світу та розвивається з культурними ідеалами. У синергетиці самоорганізація приймає значення формування системи «Я» в суспільстві. Синергетичний підхід у якості сучасної моделі освіти має допомагати у формуванні особистості й інтересу студента у творчому процесі відродження та розвитку суспільства, а також створити способи, моделі, механізми сприйняття людини як системи, що сама розвивається.

Запровадження синергетичного підходу в професійну підготовку менеджерів туризму надасть змогу залучити творчі здібності студентів до соціокультурної діяльності [2]. У такий переломний для освіти період найбільша увага приділяється формуванню свідомості, професійного, культурного, творчого потенціалу, а значить саме особистості студента.

Поняття «синергетика» походить від грецької «synergia» («syn» – «разом», «спільно», а «ergos» – «дія») та має значення узгодженості, спільної дії, взаємодії. Науковому поширенню цього терміну сприяв Г. Хакен, який визначав зміст поняття у двох напрямках. Перший стосувався набуття нових характеристик цілого, яке складається з частин, що взаємодіють між собою [6]. Це означає, що такі характеристики властиві тільки в цілісній системі та зв'язку її елементів і не властиві окремим її елементам або групам елементів. Важливість і необхідність співпраці в різних сферах знань у процесі дослідження складних систем покладено в основу другого напрямку [6]. Міждисциплінарна співпраця викликає досить непередбачуваний ефект, який впливає на різні галузі діяльності людини, таким чином формує та посилює інтерес до самої синергетики як явища та її можливостей.

Сутність теорії синергетики полягає в самоорганізації, яка спрямована на створення або пошук нових законів розвитку, самовдосконалення, самоорганізації складних систем, законів розвитку відкритих систем економічного, фізичного, соціального, біологічного або іншого типу.

Синергетика ґрунтується на ідеї про те, що більшість систем у світі є нелінійними, відкритими, що неперервно узгоджено взаємодіють за своїми принципами. Таким чином, теорія синергетики формує свої

принципи світогляду, в основі яких стає пізнання законів самоорганізації, самоуправління та еволюції складних систем через призму науки.

У науці XXI сторіччя синергетика відіграє роль міждисциплінарних зв'язків, які вказують на формування нового погляду не тільки на світ, а й на людину в ньому. Усвідомлення важливості об'єднання інтересів однієї особистості з потребами та інтересами соціуму, сприйняття світу й людини як єдиного цілого лягли в основі синергетичної парадигми освіти. У якості прояву синергетичного підходу в процесі підготовки майбутніх фахівців виступає самоосвіта, мотивація та стимулювання навчальної діяльності студентів, а також співпраця з іншими студентами або викладачами.

Аналіз наукової літератури з даної проблеми показав, що процес освіти зазнає кардинальних змін через застосування методології синергетики, змінюється сама сутність освіти [5].

Характерною рисою синергетики є розуміння фактичних існуючих перетворень від хаосу до певної структури. Синергетика розкривається як узгодженість складових у процесі формування структури як цілого єдиного об'єкту.

На сучасному етапі розвитку наукової думки ідеї синергетики поширюють свій вплив на методологію. Синергетика та її універсальні закони еволюції можуть бути впроваджені в педагогічні знання. Синергетична методологія може перевести освіту до її ґрунтового початку, яке дає єдине цілісне сприйняття людини, суспільства та природи в міждисциплінарному вимірі.

Через синергетичну картину світу та людини виділимо *принципи методології синергетичного підходу* до підготовки майбутніх фахівців: багатозначність теорії; нелінійне мислення; поєднання раціонального й ірраціонального, логічно-абстрактного й образно-інтуїтивного мислення; методологічна та ідейна множинність; сприйняття хаосу та кризи як позитивного явища, яке дає можливість студенту творчо самореалізуватися; пізнання внутрішнього світу особистості через зовнішню реальність.

Поняття синергетики дає змогу перенести її зміст на теорію педагогіки, що, у свою чергу, є основою для створення концепції формування професійної культури майбутнього фахівця з менеджменту туризму. Синергетичний підхід висвітлює залежності між традиційним та інноваційним сприйняттям дійсності, старими й новими знаннями. Наслідком синергетичного підходу є взаємодія систем, що розвиваються та взаємопов'язані між собою, однак вони не рухаються у напрямі одного

образу дійсності. Співробітництво таких систем сприятиме створенню якісно нового продукту та не дорівнює сумі частин цих систем. Цей феномен являє собою єдність і цілісність синергетики.

Залучення синергетичної освіти в процес формування професійної культури майбутніх менеджерів із туризму сприяє поширенню знань про саморозвиток і розвиток складних систем. Важливість методології синергетики під час формування професійної культури полягає в тому, що такі методи дають змогу дослідити загальні закони поведінки будь-яких систем і зрозуміти принципи побудови освіти.

Застосування синергетичного підходу до формування професійної культури менеджера з туризму потребує фундаменталізації всього процесу професійної підготовки менеджерів з туризму. Фундаменталізацію забезпечують зміни в діючих програмах фахових і науково-природничих дисциплін, перегляд відносин, цінностей, пріоритетів у освітній системі. Підготовка майбутніх менеджерів з туризму у вимірах синергетичного підходу надасть змогу сформувати творчість, спроможність до самовдосконалення, відповідальність та соціальну активність, а значить професійну культуру фахівців.

Висновки. Аналіз наукових робіт показав, що синергетика є сучасною концепцією розвитку професійної освіти. Синергетика формує нове світобачення, світосприйняття, допомагає усвідомити закони розвитку світу, управлінські принципи. Впровадження синергетичного підходу не можливе без використання концептуально нових технологій, розуміння процесів у освіті, підготовки вищих навчальних закладів та їх викладачів до інноваційної діяльності, підвищення професійної педагогічної майстерності викладачів.

Дана робота не вичерпує всіх аспектів проблеми підготовки майбутніх фахівців у вимірах синергетичного підходу. Тому одним з актуальніших напрямів досліджень є інтерактивна складова синергетичної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранцев Р. Г. Синергетика в современном естествознании / Р. Г. Баранцев. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 144 с.
2. Гроф С. Революция сознания: Трансатлантический диалог / С. Гроф, Э. Ласло, П. Рассел; [Пер. с англ. М. Драчинского]. – М. : ООО «Издательство АСТ» и др., 2004. – 248 с.
3. Закон України «Про вищу освіту» від 17.01.2002 № 2984-III // ВВР. – 2002. – № 20.
4. Закон України «Про освіту» від 04.06.91. N 1144-XII (1144-12) // ВВР. – 1991. – № 34.
5. Князева Е. Н. Синергетика и новые подходы к процессу обучения / Е. Н. Князева, С. П. Курдюмов // Синергетика и учебный процесс. – М. : РАГС, 1999. – С. 8–18.
6. Хакен. Г. Синергетика / Г. Хакен. – М. : Изд. «Мир», 1980. – 405 с.

РЕЗЮМЕ

Нетребина О. Ю. Измерение синергетического похода в процессе формирования профессиональной культуры будущих менеджеров туризма.

В работе обоснована необходимость применения синергетического подхода в процессе формирования профессиональной культуры будущих менеджеров туризма. Синергетический подход является одной из важнейших составляющих методологической базы формирования профессиональной культуры будущих менеджеров туризма. Создание синергетической теории образования состоялось через исследование существующих систем образования, способных адаптироваться к изменениям в обществе. Синергетическая модель образования должна способствовать формированию личности и интереса студента в творческом процессе возрождения и развития общества. Внедрение синергетического подхода в профессиональной подготовке менеджеров туризма поможет привлечь творческие способности студентов к социокультурной деятельности.

Ключевые слова: синергетика, синергетический подход, синергетическая парадигма, синергетическая теория, традиционное образование.

SUMMARY

Netrebina O. Dimensions of synergistic approach to the formation of tourism future managers' professional culture.

To be manager of tourism a person must be the bearer of such characteristics as professional competence, motivation setup cultural qualities, knowledge of world history, knowledge of traditions, customs, cultures, knowledge of foreign languages, communication culture. A person showed respect other nations, the representatives of other nationalities and cultures, respond instantly to arised problems.

Training competent professionals in tourism demands to take responsibility for their own decisions, to be able to cooperate, to develop educational and creative activity, to find a compromise, to seek understanding and life without contradictions in society.

In a process of investigation the educational problems of training specialists have been found that there is a great need to create or search an approach that would be appropriate for their particular needs and questions. This methodological approach is synergistic, based on the self-develop system .

The essence of higher education in the measurements of synergistic approach is the self-organization of professional to be as a single coherent system, which is consistent with the modern view of the world and developing the cultural ideals.

Introduction of synergistic approach in manager's training program of tourism will bring to the creative ability of students' socio-cultural activities.

The concept of synergy allows to move the content to the theory of pedagogy, which in turn is the basis for a concept of creating professional culture of the future specialist tourism management.

The application of synergistic education in a process of professional culture formation of the future tourism managers contributes to the spread of knowledge about self-development and the development of complex systems. The importance of synergetic methodology for building professional culture is that these methods allow to investigate the general laws of behavior of any systems and understanding the principles of education.

The employment of a synergistic approach to the professional culture of tourism manager needs fundamentalization of the whole process of training manager. Fundamentalization provides changes to existing programs, professional, scientific and

natural sciences, attitude review, values, priorities in the educational system. Training of future tourism managers in measurements of synergistic approach will give possibility to form creativity, the ability to self-responsibility and social activity, and thus expert's professional culture.

Key words: *synergetic, a synergistic approach, synergetic paradigm, a synergetic theory, traditional education.*

УДК 371.315.6:51

О. О. Туляков

ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ»

ВНУТРІШНІЙ МОНОЛОГ (СОЛОКВІУМ) – ЗАСІБ САМОВИХОВАННЯ ХАРИЗМАТИЧНОГО ЛІДЕРА

У статті визначено ознаки сучасного харизматичного лідера. Доведено, що ключове значення розвитку духовних здібностей зумовлює великий статус самовиховання як засобу формування самосвідомості такої особистості. Автором запропоновано логічне визначення поняття «солоквіум» («внутрішній монолог») як засобу самовиховання. На основі аналізу творів виховного характеру Сенеки, Марка Аврелія, Григорія Сковороди надано характеристику окремих ознак «солоквіуму». Виявлено, що виховний ефект «внутрішнього монологу» досягається шляхом «розімкненості у життя» – зв'язку внутрішніх пізнавальних імпульсів із реальним світом.

Ключові слова: *харизматичний лідер, самовиховання, самосвідомість, «сродність», «внутрішня людина», «внутрішній монолог», солоквіум, «розімкненість у життя».*

Постановка проблеми. У сучасній Україні відсутність ефективної національної ідеології зумовило глибоку духовну кризу. Прикро усвідомлювати, що не тільки дії, а навіть офіційні програми політичних суб'єктів сучасності у своїй реальній сутності утилітарні, а від цього – безперспективні для справи оновлення нації.

Варто розуміти важливість усвідомлення сучасною національною елітою місії української держави у світовій історії. У цьому контексті – розуміти роль сучасної України у процесі загальносвітового цивілізаційного розвитку. Сьогодні бажано сприяти радикалізації процесу, який Вільфредо Парето назвав «циркуляцією еліт». Роль «креатора» та реалізатора сучасної національної ідеї здатен відіграти харизматичний лідер.

До класичного визначення вказаного політичного суб'єкта надамо характерні ознаки, які, вважаю, повинні бути притаманні саме сучасному типу такого суспільного діяча. Насамперед, це має бути особистість із глибоко розвиненою духовною сферою. Його життєві вчинки зумовлені ідеями, які відчуваються ним інтуїтивно. Харизматичний лідер сам не може повністю усвідомити кінцеву мету власних дій. Він пізнає її у цих діях, що